

УДК 81.811.111.17

Анастасія ПРОКОЙЧЕНКО

СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД (НА МАТЕРІАЛІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ)

Статтю присвячено вивченню особливостей англійської юридичної терміносистеми. Зокрема, її лексико-семантичній організації. У роботі сформульовані основні причини, що викликають проблеми семантичної організації англійської юридичної термінології; висвітлено значення явища термінологічної полісемії та омонімії; розглянуто основні критерії розмежування даних мовних явищ і визначено основні їхні види.

Ключові слова: полісемія, омонімія, термін, термінологія, семантизація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Упровадження нових технологій та пов'язані з цим соціально-економічні зміни призводять до необхідності розширення фахових мов, а саме терміносистем. Адже більшість нових назв виникає саме у фаховому мовленні, що призводить до «термінологічного вибуху». Саме кінець ХХ століття і початок ХХІ століття характеризуються впровадженням великої кількості нових термінів в усіх науках взагалі та в юриспруденції зокрема. Тому не дивно, що лінгвісти надають великого значення аспектам впорядкування термінів, адже проблема семантичної організації англійської термінології є на сьогоднішній день досить актуальною та остаточно не розв'язаною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Різні підходи до вирішення питання лексико-семантичної організації англійської термінології представлено у працях І. Гумовська, Р. Попов, М. Фоміна, Л. Рахманова, Т. Комарницька, А. Ліпатов та інш.

Формулювання цілей статті. Мета роботи полягає у висвітленні полісемічних та омонімічних відносин між англійськими термінами правничої підмови.

Основними завданнями дослідження були: висвітлення загальних особливостей англійської юридичної терміносистеми;

визначення основних критеріїв розмежування полісемії та омонімії та розгляд основних їхніх типів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасних умовах, коли швидко розвивається законодавча діяльність, у тому числі юридична термінологія — один з найважливіших напрямів впливу юридичної теорії на практику, — точність і ясність юридичних формулювань, чітке їх мовне втілення, правильне вживання правничої термінології визначає ефективність дії законодавства, сприяє зміцненню законності й дисципліни, охорони й забезпечення прав особистості.

Рівень розробки юридичної термінології свідчить про рівень юридичної культури в державі, про ставлення до законності загалом. Чим досконаліше законодавство, тим чіткіше і глибше воно регулює суспільні відносини, тим більшого значення набуває проблема термінології. Без термінів, тобто без слів точного значення, які мають чітко визначену семантику, неможливо досягти максимальної точності викладу законодавчої думки.

Відомо, що у сучасному термінознавстві явища полісемії та омонімії є небажаними, тому що вони є виявом невідповідності конкретної термінології і порушують спроби мовознавців вирішити питання лексико-семантичної організації англійської юридичної терміносистеми.

Більшість лінгвістів, В. Виноградов, М. Фоміна, Р. Попов, О. Ахманова, А. Ліпатов, Л. Рахманова та інші, досліджуючи семантичну парадигматику англійських термінів, наголошують на необхідності визначення структурних відмінностей між омонімією та полісемією, а також розрізнення полісемії як здатності терміна мати декілька потенційних лексичних значень, що реалізуються різними семемами однієї лексеми та омонімії як випадкової багатозначності [5, с. 17]. Мовознавці пропонують різні варіанти вирішення цієї проблеми. Так, О. Селіванова до критеріїв розмежування полісемантів й омонімів відносить словотвірну активність та синтаксичні ознаки, але зазначає при цьому, що у більшості випадків відмінність словотвірних парадигм, синтаксичної сполучуваності й функцій в реченні різних значень не є показниками семантичного розходження слів одного фонетичного і графічного вигляду [7, с. 426]. Більшість же

мовознавців, зокрема Т. Комарницька, мають два погляди – семантичний та етимологічний. Суть першого полягає в тому, що різні значення полісемічних термінів споріднені між собою і є специфікаціями спільного основного значення. Омоніми ж з семантичного погляду є двома різними словами, що мають схожий фонетичний і графічний вигляд. Тобто омонімами вважаються такі терміни, які завжди були різними за формою і лише у процесі історичного розвитку збіглися між собою у звучанні внаслідок різних фонетичних процесів. Решта ж випадків, коли однакова фонетична і графічна форми набувають різного значення, вважається явищем полісемії слів [5, с. 17].

Полісемічні відношення в сучасній науковій термінології розглядалися, зокрема, у працях З. Куньч, А. Д'якова, Т. Кияк, та інших. Надається певна увага і власне юридичній термінології (у працях Н. Артикуци, З. Куделько, О. Константінової). У названих роботах полісемічним вважається термін, який позначає два (або більше) наукових поняття в системі понять однієї спеціальної галузі знання і значення якого мають інваріантні спеціальні семи [6, с. 135]. Наприклад: *law* n. 1 The complete body of statutes, rules, enforced customs and norms, and court decisions governing the relations of individuals and corporate entities to one another and to the state. 2 The subset of such statutes and other rules and materials dealing with a particular subject matter. 3 The system by which such statutes and rules are administered. 4 The profession of interpreting such statutes and rules. 5 A bill that becomes effective after enactment by the legislature and signature (or failure to veto) by the executive [8, с.168-169].

У деяких випадках один і той же термін може використовуватись з різними значеннями у різних сферах права. Наприклад, термін “guilt” у кримінальному праві означає: “a cognitive or an emotional experience that occurs when a person realizes or believes —accurately or not—that he or she has violated a moral standard, and bears significant responsibility for that violation”, а в цивільному кодексі він інтерпретується як “condition of liability for tort: non-performance or improper execution of a treaty or any other commitment, execution of illegal transaction etc.” [1, с.36]. Такого роду полісемію важко віднести до однієї з головних вимог,

поставлених в юриспруденції до власне термінів, тобто твердження про те, що термін повинен бути однозначним.

Юридичний термін може позначати одночасно: 1) процес і результат процесу, наприклад: *establishment* – 1) заснування, створення; 2) закон, норма, правило;

2) процес і предмет, наприклад: *controversy* – 1) правовий спір; 2) предмет спору, *graft* – 1) хабарництво; 2) хабар, *inheritance* – 1) успадкування; 2) спадок;

3) особа і документ, наприклад: *reporter* – 1) доповідач, 2) збірка судових рішень [1, с. 10].

Можемо стверджувати, що семантична структура полісемічного терміна – це своєрідна мікросистема зі спеціальними зв'язками між окремими лексико-семантичними варіантами (далі ЛСВ), зафіксованими у термінологічних словниках. У тлумачних словниках досить повно засвідчується лексичне значення слова в цілому, тобто наводиться значеннєва структура кожної мовної одиниці з її семантичними зв'язками між окремими ЛСВ. У термінологічних словниках певних галузей головним завданням є найточніше окреслити основні риси саме наукового поняття, тому там частіше подається одне термінологічне значення, хоч це і не є обов'язковою умовою [4, с. 20]. Іноді зустрічаються двозначні, тризначні, і навіть з чотирма і більше значеннями термінологічні одиниці [3, с. 23].

Традиційною є думка, що в термінологічних системах, на відміну від загальноновживаної лексики, вважається небажаною і омонімія, оскільки омонімічні відношення істотно ускладнюють процес семантизації слів, викликають труднощі при семантичній інтерпретації терміну. Тому не дивним є те, що довгий час омонімія розглядалась “як хвороба, яку необхідно лікувати” [1, с. 19-20]. Розповсюдженою також є точка зору про те, що синонімія та полісемія є закономірними явищами, без яких неможливе функціонування мови як засобу спілкування і пізнання. Що стосується омонімів, то, навпаки, цей аспект асиметрії мовного знаку вважається мовною аномалією, завадою в комунікації [2, с.15]. Часто слухач опиняється в складній ситуації, коли з кількох різних семантичних значень, виражених даною мовною формою, слід вибрати одне для вірного розуміння повідомлення. Омонімія вносить труднощі і в звичайний процес засвоєння мови,

коли той, хто її вивчає наштовхується на те, що одна й та ж мовна форма може мати абсолютно різні значення. Аналіз таких форм суттєво ускладнює сприйняття іншомовного тексту.

У сучасній лінгвістиці прийнято вважати, що омонімія – це лексико-семантичний процес, при якому можлива наявність та функціонування двох чи більше рівнозвучних мовних знаків, які семантично не пов'язані між собою [2, с. 18].

Омонімія термінів є досить поширеним явищем, яке помітно ускладнює процес стандартизації будь-якої термінології взагалі, та юридичної зокрема [3, с. 23]. Традиційно виділяється два основних типи термінів-омонімів: міжгалузеві та внутрішньогалузеві.

Міжгалузєва омонімія охоплює терміни однієї сфери значення, які піддалися переосмисленню і ввійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузєвої омонімії характерними є дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні бути закріплені різні дефініції, і ці терміни мають функціонувати в різних термінологічних системах. Вчені вважають, що в більшості випадків співіснування міжгалузєвих омонімів стало можливим через їх утворення від латинського кореня [1, с. 15].

У мові науки і техніки особлива поширеність омонімії термінів зумовлена тим, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення. Так, наприклад, слово *issue* (один з міжгалузєвих термінів) у загальнонавчальній лексиці має значення «питання, проблема, предмет дискусії», у галузі економіки – «випуск, емісія», в юриспруденції – «нашадок, спадкоємець».

Зрозуміло, що характер значення таких омонімічних термінів визначається значною мірою належністю оригіналу до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак, проблема інтерпретації може все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором значення омонімічного терміну із суміжної галузі науки або техніки. Так, термін *code*, у галузі інформатики має значення «код, шифр, система кодування», а в юриспруденції – «кодекс, закони честі та моралі» [1, с. 16].

Досить часто зустрічається й внутрішньогалузєва омонімія термінів, якій характерна одна й та ж форма слова, що має різні значення в межах тієї ж самої галузі науки чи техніки [1, с. 16].

Прикладом внутрішньогалузевої омонімії може слугувати термін *execution*, який в юридичній термінології має декілька різних значень, таких як: «смертна кара»; «виконавчий лист»; «укладання». Чи, наприклад, такий термін як *trade* може мати такі значення в правничій підмові: «професійний»; «трудоий»; «торгівельний».

Слід також зазначити, що один і той самий термін може водночас виступати і терміном внутрішньогалузевої омонімії, і терміном міжгалузевої омонімії. Розглянемо як приклад термін *remedy*. В юридичній термінології він означає «відшкодування». У галузі медицини цей термін має значення «лікарський засіб». Це є приклад міжгалузевої омонімії, оскільки існують абсолютно різні значення в різних галузях. Але якщо цей же термін розглянути в межах однієї галузі, виявиться, що окрім значення «відшкодування» у юридичній термінології існує й інша його дефініція, тобто «правовий захист».

Висновки з поданого дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що явище полісемії та омонімії є досить поширеним та закономірним, хоча й небажаним явищем у сучасній англійській юридичній термінології, яке часто стає на заваді семантичній організації терміносистеми. У нашій роботі ми лише дали загальну характеристику основним причинам, що викликають проблеми семантичної організації англійської термінології. Поза нашою увагою лишилися шляхи подолання цих проблем, а тому вважаємо за доцільне визначити їх як перспективу наших подальших досліджень у названій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія / Артикуца Н. В. – К. : Стило, 2004. – 266 с.
2. Баранник Д. Х. Мова нормативно-правових актів і система функціональних стилів літературної мови / Д. Х. Баранник // Право і лінгвістика : у 2 ч. Ч. 2. – Сімф. : [б. в.], 2003. – 115 с.
3. Даниленко В.П. Лингвистические проблемы упорядочения научно-технической терминологии / В.П. Даниленко // Терминология и норма. – 2000. – №10. – С. 15-25.

4. Даниленко В.П. Лингвистические требования к стандартизуемой терминологии / В.П. Даниленко // Терминология и норма. – 2000. – №9. – С. 20-27.

5. Комарницька Т. Критерії розмежування полісемії та омонімії / Тамара Комарницька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – Вип. 16. – с. 16–19.

6. Михайлова Т. Багатозначність українських науково-технічних термінів та її репрезентація в лексикографії / Т. Михайлова // Вісник ХНУ. – Харків : ХНУ, 2001. – Вип. 520. – С. 134–139.

7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

8. Hoboken Wiley. Webster's New World Law Dictionary / Wiley Hoboken. – Wiley Publishing, Inc. Canada, 2006. – 332 p.

А. ПРОКОЙЧЕНКО

СЕМАНТИЧЕСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ АНГЛИЙСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ (НА МАТЕРИАЛЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ)

Данная статья посвящена изучению особенностей английской юридической терминологии. В частности, ее лексико-семантической организации. В работе сформулированы основные причины, способствующие появлению проблемы семантической организации английской юридической терминологии; освещены значения явлений терминологической полисемии и омонимии; рассмотрены основные критерии разграничения данных языковых явлений и определены основные их виды.

Ключевые слова: полисемия, омонимия, термин, терминология, семантизация.

A. PROKOYCHENKO

SEMANTIC ORGANIZATION OF ENGLISH TERMINOLOGY (BASED ON ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY)

The paper deals with the research of peculiarities of English legal terminology and highlights the main reasons causing the difficulties with

semantic organization of English legal terminology. It touches upon the problem of terminological polysemy and homonymy as well as highlights the main criteria of their differentiation. The main types are also revealed.

Key words: polysemy, homonymy, term, terminology, semantization.

УДК 81'373

Яна СІСАРЕНКО

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА ЯК СПЕЦИФІЧНА ЛЕКСИЧНА КАТЕГОРІЯ

У статті розглядаються основні проблеми вивчення походження поняття «суспільно-політична лексика». Проаналізовано відмінності між суспільно-політичною лексикою та суспільно-політичною термінологією.

Ключові слова: суспільно-політична лексика, суспільно-політична термінологія, лексична одиниця, лексична семантика.

Вивчення системних відношень у лексиці є актуальним у сучасній мовознавчій науці. Системність на лексичному рівні виявляється при вивченні різного роду тематичних та лексико-семантичних груп.

Незважаючи на те, що лексична система мови більш активно порівняно з іншими рівнями реагує на зміни, які відбуваються поза межами мовної реальності, всередині цієї системи є відносно стабільні підсистеми, що практично залишаються незмінними протягом століть, а також підсистеми, які піддаються кардинальним змінам у певні періоди історичного розвитку суспільства (революції, соціальні потрясіння тощо). До останніх належить суспільно-політична лексика.

Дослідження суспільно-політичної лексики становить значний інтерес для лінгвістики, оскільки вона відображає одну з важливих для сучасного суспільства сфер життя – політичну. Комплексний аналіз цього шару лексики на фоні контактування української та англійської мов дає змогу порівняти етнічні світогляди України та Великобританії на тлі процесів глобалізації, демократизації та євроінтеграції.